

Vyšehrad ROZHOVORY

Martin Rychlík /
Martin Kovář

NOC

V MARIBORU

Nejen o dějinách
a o dnešním světě

Martin Rychlík / Martin Kovář

NOC V MARIBORU

Martin Rychlík /
Martin Kovář
NOC
V MARIBORU

Nejen o dějinách
a o dnešním světě

Vyšehrad

Foto Martin Kovář a jeho archiv, Jaromír Kovář,
Vladimír Šigut, Jaromír Soukup, Martin Frouz,
Jiří Stibor, Jan Chlubna, Jan Hálek, Pavel Kavka,
Blanka Kovářová, Milan Svoboda (frontispis)
Obálku s použitím fotografie Vladimíra Šiguta
a grafickou úpravu navrhl Vladimír Verner
Odpovědná redaktorka Radka Fialová
E-knihu vydalo nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,
v Praze roku 2015 jako svou 1405. publikaci
Vydání v elektronickém formátu první
(podle prvního vydání v tištěné podobě)
Doporučená cena E-knihy 160 Kč

Nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,
Praha 3, Víta Nejedlého 15
e-mail: info@ivysehrad.cz
www.ivysehrad.cz

Copyright © Martin Rychlík, Martin Kovář, 2015

ISBN 978-80-7429-561-4

Tištěnou knihu si můžete zakoupit na www.ivysehrad.cz

*Martínkovi,
aby si jednou mohl přechíst,
„jaké to tenkrát bylo“.*

ÚVOD

Martine, v listopadu ti bude padesát let. Jsi profesorem, dlouhá léta řídíš Ústav světových dějin na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, druhým rokem jsi také prorektorem této univerzity. Napsal jsi výtečné odborné monografie i oblíbené populárně-vědecké knížky, získal jsi prestižní ocenění za vědeckou činnost, jsi členem think-tanku, který spolupracuje s řadou významných institucí, často vystupuješ ve veřejnoprávních i komerčních médiích. Navíc jsi šťastně ženatý, v loňském roce se ti narodil syn. Myslím, že je na čase udělat „bilanční“ rozhovor, aniž bych tím chtěl říct, že už máš všechno za sebou...

Snad máš pravdu. Musím ale říct, že když přišel pan inženýr Novák, ředitel nakladatelství Vyšehrad, s nápadem, že by chtěl takový rozhovor vydat, což bylo u příležitosti křtu podobné knížky, kterou s mým přítelem, profesorem Miroslavem Bártou, připravil Tomáš Tureček, šéf českého vydání časopisu *National Geographic*, nebyl jsem si jistý, zda je to vhodné. Padesátka přece není žádný věk, říkal jsem si, a já mám před sebou ještě tolik práce a tolik věcí, jež bych chtěl dokázat, napsat... Souhlasil jsem teprve poté, co jsi mi slíbil, že se ujmeš role „zpovědníka“; tvoje role je tudíž velmi důležitá.

Ještě pár slov k té motivaci. Vždycky, po celý život, jsem měl pocit, že čas sice utíká hodně rychle, ale že já sám skoro nestárnou. Neustále jsem měl hodně co dělat a kolem sebe spoustu skvělých lidí – kolegů, přátel, studentů a doktorandů, doma báječnou ženu, vlastně jsem si ani nestačil všimnout, jak neúprosně mi přibývají roky. V posledních dvou letech se ale

mnohé změnilo. Nečekané úmrtí tatínka mojí manželky a zároveň mého blízkého přítele, narození syna a nová výzva v podobě práce na rektorátu – to všechno jako by mi otevřelo oči. Dnes vnímám svůj věk i možná rizika velmi zřetelně, a proto dobře vím, že čas a příležitost udělat podobnou knížku už nemusejí nikdy přijít. I to mě vedlo k tomu, že jsem na nabídku pana ředitele nakonec kývnul. Padesát let, celé půlstoletí, je navíc dost na to, abychom se měli o čem bavit, zvláště když jsem většinu z nich strávil v takové instituci, jako je Univerzita Karlova v Praze.

Většina podobných rozhovorů vzniká v době, když jsou ti zpovídaní takřka nebo úplně na konci kariéry, kdy bilancují celý život a kdy se mohou k mnoha věcem vyjádřit bez ohledu na to, o čem a hlavně o kom mluví. To ale není tvůj případ. Proto se nemohu na úvod nezeptat: nakolik hodláš být při našem povídání otevřený a co všechno si budeš chtít nechat pro sebe?

V tom mám, Martine, jasno. Kdybych nechtěl být v největší možné míře otevřený a kdybych si chtěl nechávat svoje názory pro sebe, neměl by tenhle rozhovor smysl. Přesto, přirozeně, nebudu vyprávět úplně o všem a jistě se v některých případech budu vyjadřovat více či méně diplomaticky, protože to jinak nejde. V zásadě ale platí, že chci být co nejkonkrétnější, co nejadresnější, že – jednoduše řečeno – hodlám mluvit o tom, jaké to všechno, nač se budeš ptát, podle mého názoru opravdu bylo. Možná, že se moje slova některých lidí dotknou, možná, že se někdo bude cítit ukřivděný, nedoceněný nebo nepochopený, ale na tom, popravdě řečeno, příliš nesejde. Důležitý bude můj pocit, stejně jako názor lidí, které mám rád a kterých si vážím, nemluvě o čtenářích, kteří si knihu koupí a přečtou.

Pro knížku sis vymyslel zvláštní název – Noc v Mariboru. Proč?

Protože náš rozhovor bude nejenom o mojí životní cestě, o mé profesi, nejenom o dějinách a o všem, co s nimi souvisí, o lidech, místech a věcech, které mám rád, ale i o dnešním světě – hektickém, rozbouřeném, rozechvělém, o jeho neuralgických bodech, hrozbách a výzvách, o světě, jak ho vidí historik, o světě, o němž a o jehož problémech se vedou v rodinách,

mezi přáteli, v médiích, na sociálních sítích i po hospodách tak vášnivé a vyhrocené debaty, že to člověku až bere dech. Jedné takové diskuse, přecházející chvílemi v hádku a pak se zase zázračně zklidňující, jsem byl před nedávnem svědkem a poté i aktivním účastníkem, když jsme s přáteli na cestě z letní dovolené nocovali ve slovinském Mariboru. Od té doby na tu noc často myslím, dost často se k ní vracím ve vzpomínkách, takže nejspíš proto. A také proto, že to docela hezky zní: *Noc v Mariboru...*

První kapitola

Dětství a dospívání v Jičíně

„Nejen přirozenost, ale také výchova utváří povahu...“

COLUMELLA

Martine, jako správný historik bys měl mít „sloní“ paměť. Jaké jsou tvoje první vzpomínky z dětství?

Paměť mám, naštěstí, výbornou; celý život si, až na výjimky, výtečně pamatuji jména, tváře a události, stejně jako dlouhé citáty z knížek a z oblíbených filmů, moji přátelé i moji studenti často žasnou, když na to přijde řeč.

Mé první dětské vzpomínky, to jsou jednak silně rozostřené obrazy plné sytých, teplých barev, ztracené v jakémsi neuchopitelném čase, respektive bezčasi, jednak konkrétní, ale nezřídka zmatené flashbacky. Ty vzpomínky jsou vesměs, pro mě příznačně, extrémní – veliké teplo, horko, slunce vysoko na obloze, zbarvené do červena, skoro do temně rudé až fialové, a do toho onen konkrétní obraz, například rozpálený, polorozteklý asfalt s charakteristickými praskajícími bublinkami na povrchu, úplně se vidím – prcek stojící na silnici za naším jičínským domem, štouchající klacíkem do těch asfaltových bublin, přičemž se k malé radosti rodičů zmaže všude možné...

Také další z mých raných vzpomínek souvisí s létem – omamná vůně zahrady, vysoké trávy a zeleniny, jak jsem ji pravděpodobně poprvé vnímal na chalupě svých rodičů v Hubálově, nedaleko od Jičína, ještě dneska čas od času cítím na bosých nohách chladivou ranní rosu, kterou už za chvíli vysuší prudké slunce... Když o tom tak teď přemýšlím, vlastně není žádné překvapení, že mám ze všech ročních období nejraději léto, už od raného dětství; jakmile přijdou červen a červenec, vždycky úplně pookřeju, zatímco se srpnem, nemluvě o září, přichází

pozvolný útlum a zvláštní, posmutnělá nostalgie. Coby student, středoškolský kantor – před mnoha lety – i dnes coby vysokoškolský učitel jsem měl a mám velké štěstí, že pro mě v jistém smyslu nikdy neskončily prázdniny, nikdy jsem neměl svoje „poslední prázdniny“, na které často vzpomínají moji spolužáci. Takže léto, teplo, horko a později prázdniny – právě to se mi vybaví, když se ptáš na moje první vjemy, dojmy a vzpomínky z dětství.

Rád vzpomínám i na zimu. Také tentokrát se vidím, jak stojím před domem, v němž si s mou ženou Blankou držíme víkendový byt, mrzne, až praští, kolem chodníků jsou vysoké závěje, někdo ze sousedů odhazuje čerstvě napadaný sníh lopatou a volá: „Takovou nadílku jsme tu neměli léta, co?“ Pamatuji si zimní procházky k vyhlídce na Čerovce anebo lipovou alejí k valdštejské lodžii v Libosadu za městem, na melancholický Žabínek, tajuplný Hádek a Šibeňák, kde se odjakživa lyžovalo a sáňkovalo – i mě učil táta lyžovat tady –, na stejnojmenný zamrzlý rybník, posetý maličkými bruslícími postavíčkami jako na Brueghelových obrazech, vzpomínám si na ticho, jež nerušilo zdaleka tolik aut jako dnes.

Vyprávíš, jako bych to sám zažil... Když už začínáme dětstvím, jak vzpomínáš na své rodiče? Jací byli, jak si je pamatuješ? Jaké jsou, pokud jde o ně, tvoje „prazážitky“?

Jedna z mých nejhezčích vzpomínek na rodiče se týká Vánoc, vánočních svátků. Vzpomínám si na tátu, strojícího v předvečer Štědrého dne stromeček, na čokoládové figurky a na další ozdoby, vytažené po celoročním odpočinku z gauče, i na hromadu dárků, které se přes noc objevily v obývacím pokoji, na onu sváteční atmosféru, na svoji nedočkavost, na knížky, pastelky, fixky a další věci, jež jsem dostával, na první kolo, „schované“ na balkóně, na kapra s naším bramborovým salátem – slovíčko „naším“ je důležité, protože v ostatních rodinách, kam jsme chodili na návštěvy, nebo i v rodině mojí ženy, dělali salát jinak –, na husu se sádlem, jež mi maminka mazala na chleba ke svačině, na písničku *Vánoce, Vánoce přicházejí...* i na „vánoční“ televizní seriály – na *Kamarády* s malým Markem Ebenem coby

Válečkem i na *Záhadu hlavolamu* se strašidelným Širokem, jehož hrál, jak jsem zjistil mnohem později, Jan Tříška.

Jiná z mých raných vzpomínek na rodiče: je teplé podzimní odpoledne a my si s tátou hrajeme na indiány na Bradech, v kopcích kousiček za Jičínem ve směru na Turnov, na dohled od osária u vesničky Kbelnice, o kterém mi táta bude později vyprávět a kam spolu budeme jezdit na malé výlety. Na hlavě mám neuměle udělanou čelenku z listí, můj táta také, v rukou držíme luky, šípy a oštěpy, mohou mi být tak čtyři roky, možná i pět..., je to jen střípek, zlomek příběhu, který mi zůstal dodnes v paměti, podobně jako procházky s maminkou na už zmíněný Šibeňák.

Moje další dětské vzpomínky jsou vesměs spojené s profesí mých rodičů. Oba dva byli kantoři; maminka učila na jičínské třetí základní škole, táta na obou jičínských průmyslovkách. Oba vystudovali bohemistiku a rusistiku, táta v Praze, maminka v Hradci Králové; na škole pak, když bylo třeba, učili také další předměty, například dějepis. Mimořádně, když jsem poprvé viděl, shodou okolností ve starém jičínském kině Svět, Hřebekovy *Pelíšky*, musel jsem se smát při scéně z počátku druhé části filmu, odehrávající se na jaře 1968, v níž malý Pěta s něčím pomáhá mamince na školní chodbě, přičemž si prohlíží fotografie československých prezidentů, naskládané jedna za druhou pod zarámovaným sklem, protože přesně to je jeden z mých „prazážitků“ ... Nejspíš to není žádná náhoda, že se i ze mě stal kantor, asi to bylo dané už od dětství.

Takže jsi byl typické dítě z učitelské rodiny? Projevovalo se povolání tvých rodičů nějak i u vás doma?

Určitě ano. Maminka byla učitelka tělem i duší, pečlivá, důsledná, na dnešní poměry hodně přísná, ale žáci ji navzdory tomu měli rádi. Později dělala školní inspektorku a potom zase, „na stará kolena“, několik let kantořila, tentokrát už ne v Jičíně, ale na venkovské škole v nedaleké Libáni, což byla její „nejlepší učitelská štace“, jak často říkala. Ještě pár slov k těm žákům – její vztah s nimi musel být skutečně výjimečný, většina z nich se k ní dodnes hlásí a ona zná všechny jménem...

Byl jsem svědkem mnoha setkání mé maminky s jejími žáky, takže vím, o čem mluvím. Několikrát jsem zažil i to, jak některé z nich, zjistila-li, že dělají něco nekalého, kárala svým typickým hlasem: „Stando, tohle nerada vidím, víš, žes’ mi slíbil...“ A stokilový hromotluk Standa, jehož se bojí půl Jičína, nasadí zkroušený výraz, celý se jakoby scvrkne, sklopí zarostlou tvář a potichu, provinile povídá: „Tak se, paní učitelko, nezlobte...“ Abych to nějak zakončil – jak říká Wendell Armbruster junior v mém oblíbeném filmu Billyho Wildera *Avanti*, česky známém pod názvem *Nebožtíci přejí lásce*, o svém zesnulém tatínkovi, pro jehož tělo si přijel z Ameriky na ostrov Ischia v Neapolském zálivu: „Lidi ho tady měli rádi...“ Tak nějak je to i s mojí maminkou a s jejími žáky.

A co tvůj táta?

Táta byl a je ve většině ohledů protipól mé maminky. Zatímco ona vždycky patřila – doufám, že se nemýlím – do svého jičínského světa, který znala a ve kterém jí bylo dobře, velice reálného světa, táta měl od mládí, už od studií v Praze, sny, jež ten jičínský svět nějak přesahovaly. Byl a je dodnes nesmírně sečtělý, klasicky vzdělaný filolog, a zároveň výborný fotograf – jeho fotky mě vlastně provázely celý život. Nikdy nezapomenu na to, jak chystal proměnu koupelny v temnou komoru, na zvláštní vůni vývojky a ustalovače, na to, jak se v koupelně, v kuchyni i v obývacím pokoji sušily svitky vyvolaných filmů, na chvíle, kdy se bílý papír po ponoření do vývojky začal vybarvovat, na to, jak z něj postupně, někdy pomalu a někdy rychleji, vystupovaly siluety lidí či kontury vyfotografovaných věcí a krajin... Posedlost fotografováním jsem zdědil určitě po tátovi.

Samozřejmě, že bych o rodičích mohl mluvit ještě dlouho, o jejich vlivu, jež vnímám stále zřetelněji, o tom, jak bezstarostné a pohodové dětství jsem díky nim prožil, o své lásce a o své vděčnosti, o svém strachu o ně...

Jací byli tvoji prarodiče, s jakými pocity vzpomínáš na ně?

Děda z matčiny strany pocházel z Vršců, z vesnice nedaleko Kopidlna; babička byla také z venkova, z již zmíněného Hubalova, z malé vesničky pár kilometrů na východ od Jičína, kde

s dědou po svatbě žili a kde se jim v únoru 1940 narodila moje maminka. Dobře si vzpomínám na dědovo vyprávění o tehdejší velké zimě a o tom, jak se sousedy museli odhazovat sníh, aby se do stavení dostal „pan doktor z města“.

Když jsem byl kluk, žili prarodiče už v Jičíně, ve Fügnerově ulici, naproti městské knihovně, kam jsem to měl jenom pár kroků ze školky a pak i ze základní školy. Dědu si vybavuji z doby, kdy pracoval jako úředník na poště, babička byla v domácnosti, rodinnému rozpočtu ale přispívala jako švadlena. Oba pro mě byli, fakticky vzato, jedinými prarodiči, babička mě do jisté míry vychovávala; do školky jsem šel až poslední rok před nástupem na základní školu a do té doby jsem trávil dopoledne a rané odpoledne s ní, zatímco rodiče chodili do práce. Později, když už prarodiče nežili spolu, sice děda mě a moji sestru navštěvoval jen občas, ale přesto byl velmi důležitou součástí našeho dětského světa. Vzpomínám si, jak nám přivázel obrovské sladké větrníky nebo jak přijížděl na naši chalupu v Hubálově na veliké hlučné motorce, červené jare, a skoro vždycky mě na ní i svezl, k nedalekému lesu a zpátky, moc dobře si pamatuji, jak bývala rozpálená od slunce, na její koženou sedačku, na dědovy rukavice, velikou přilbu i na vůni benzínu a oleje...

Jaký vztah jsi měl s druhými prarodiči?

Prarodiče z otcovy strany jsem tak dobře neznal, příliš k nám nechodili a ani my jsme je často nenavštěvovali, náš vztah byl mnohem formálnější. Děda pracoval v jičínském ČSAD, babička v továrničce na výrobu umělých květin, alespoň myslím. Jinak, popravdě řečeno, nevím, co bych o nich řekl. Mám sice v paměti několik společných výletů s nimi, letní stanování v Českém ráji, příležitostná setkávání v Horní Branné, kde žil jejich druhý syn, tátův bratr Josef, kterého jsem měl jako kluk rád a který bohužel nedávno zemřel, aniž jsem se s ním stačil v posledních letech setkat, ale i tyhle vzpomínky se týkají spíše těch míst než přímo jich.

Nenapadlo tě někdy udělat si rodokmen své rodiny? A pokud ano, jak hluboko do historie ses dostal?

Martine, mě tohle nikdy moc nebralo a nejen to – známí i kamarádi, kteří se pídili po svých předcích ve snaze dodat si prostřednictvím starobylosti své rodiny na vážnosti, mi vždycky připadali trochu komičtí. Poté, co se nám narodil Martínek, mě to ale už několikrát napadlo, až jsem se musel sám sobě smát, takže nemohu vyloučit, že se do toho jednou pustím.

Když už jsi z Jičína, nemohu se tě zezeptat, jestli jsi jako malý kluk jezdil do pověstného lesa Řáholce. I když s pohádkami o Rumcajsovi, Mance a Cipískovi jsi ještě vyrůstat nemohl, anebo ano?

Ale samozřejmě, že jsem vyrůstal s Rumcajsem, Mankou, Cipískem a také s jičínským knížepánem. Knížky Václava Čtvrťka, Radka Pilaře a Zdeňka Smetany jsou od mého dětství neodmyslitelné. Myslím, že jsem měl, jako v celém dosavadním životě, už tenkrát štěstí, protože kolik kluků a holčiček může prožívat televizní večerníčky v místech svého dětství? To bylo tak zvláštní a tak senzační! Jeden den večer jsem viděl Rumcajse v naší malé černobílé televizi, jak si vykračuje po jičínském náměstí, a druhý den ráno jsem si tam s babičkou nebo s maminkou vykračoval já sám. Ty pohádky jako by byly ze skutečného světa, Řáholec byl skutečný a pohádky z mechu a kapradí se přece nemohly odehrávat nikde jinde než v okolí mého rodného města. Nebyli to ale jen Rumcajs, Manka a Cipísek anebo, chceš-li, Křemílek a Vochomůrka; totéž platilo i o dalších Čtvrťkových postavičkách – u místního rybníku Kníže i u každého dalšího rybníku v Českém ráji, kde je jich požehnaně, jsem napjatě číhal na vodníky Volšovečka a Česílka, v zapadlých jičínských uličkách jsem se opatrně rozhlížel, zda někde nebude postávat obrovitý sládek Kule... S odstupem let musím říct, že to bylo idylické dětství, z dnešního pohledu, kdy žiju hektický život v Praze, skoro neuvěřitelné.

Jaký byl Jičín tvého dětství? Měl jsi hodně kamarádů, nebo ses raději ztrácel v knížkách?

Jičín mého dětství? Pamatuji si ho hlavně z tátových fotografií. Černobílé město. Ve srovnání s dneškem trošku pošmourné,

šedivé, maličko zašlé, typické české městečko s dvanácti, patnácti tisíci obyvateli na konci šedesátých let a v době normalizace... Tedy ne tak upravené a ne tak hezké, jako je dnes, ale jistojistě romantičtější a poetičtější než Jičín, do kterého se dnes z Prahy a z cest po světě pokaždé tak rád vracím.

Když se toulám se svou ženou Jičínem, který už i ona, „holka z Liberce“, ale s jičínskými kořeny – Blančín pradědeček byl významný jičínský lékař –, velmi dobře zná, vybavují se mi vzpomínky skoro pořád. Žiju s tím městem celé půlstoletí. Je do mě zažrané, mám ho pod kůží, znám ho důvěrně, mohu v něm chodit poslepu, cítím ho, staré uličky v centru města, podloubí na náměstí, dlažbu, kde duněly moje kroky, když jsem na poslední chvíli dobíhal – dost nerad, ale rodiče, hlavně táta, si to přáli – do houslí k panu učiteli Gajdošíkovi, pro něhož musely být hodiny se mnou, stejně jako pro jeho kolegy Picka a Bašuse, čiročírým utrpením, protože jsem byl všechno, jenom ne nadaný a pilný žák...

Jezdili jste s rodiči na výlety do okolí? Jaké to bylo – vyrůstat v Českém ráji, v jednom z nejkrásnějších koutů naší země?

Samozřejmě, že jsme jezdili na výlety, také proto mě nejen město samotné, ale i jeho okolí formovalo a utvářelo. Prachovské skály. Vysokánské pískovcové jehly. Hluboké prolákliny mezi nimi, takzvané „myší díry“. Lesy plné kapradin, celé oceány kapradí – vidíš, zase jsme u Václava Čtvrtka –, chladivý písek mezi skalami, vlhký po ránu a rozpálený horkem v letní podvečer, borovice, jimiž prosvítalo slunce. Tajuplná plastika připomínající totem u koupaliště Pelíšek uprostřed Skalního města, Turistická chata, zřícenina hradu Pařez a Trosky, majestátní Panna a Baba tyčící se k nebi, boží muka na všech cestách a cestičkách, jimiž je Český ráj protkaný, a konečně moje milované rybníky Krčák, Vidlák a Věžák v Podtroseckých údolích. Stanoval jsem tu jako malý kluk s rodiči a prarodiči z otcovy strany, jak jsem už říkal; že tu se mnou byli i děda s babičkou, vím jenom z fotografií, ale jako dnes si pamatuji vaření na ohni, v kotlíku, chození pro vodu k nedaleké studánce každé ráno, v poledne i večer, svítání a stmívání, skály padající z ohromné výšky přímo do vody... Možná si vzpomínáš, jak Jana Preissová

v televizním filmu *Jak dostat tatínka do polepšovny* vyběhne ráno z chalupy svého budoucího tchána, rozhrne houští a v tu chvíli se před ní otevře výhled na Věžák a skály nad ním a ona strne v úžasu nad tou krásou...

A bezprostřední okolí Jičína?

Měl jsem a stále mám rád hlavně Zebín, impozantní čedičový vrch s lomem, kam jsme jako kluci chodívali pálit čarodějnice, hned za Jičínem, ve směru na Valdice, s bílou kapličkou nahoře, kam vystoupat bylo v dětství velké dobrodružství, velký sportovní výkon, něco jako zdolat osmitisícovku... Na druhé straně, na jih od města, cestou na Kopidlno a na Poděbrady, poutala moji pozornost od malička zřícenina hradu Veliš, z níž se otvírá, podobně jako z Prachova, nejhezčí pohled na Jičín, nad nímž se navíc, při dobré viditelnosti, rýsují melancholické kopce Tábor, kam jsem jako kluk jezdil s rodiči na vyhlášenou pouť, Kumburk a Bradlec, a za nimi, na obzoru, i Krkonoše – Sněžka, Zlaté návrší, Černá hora... Nezapomenutelné scenerie, nezapomenutelné kulisy let mého dětství a dospívání. Ještě dnes, když cestou autem z Prahy do Jičína vyjedu nad Jičíněves a tenhle pohled se přede mnou otevře, chytne mě to pokaždé za srdce. Moje žena a moji kamarádi to vědí a pokaždé, když jsou v autě se mnou, si na to téma neodpustí nějakou „vtipnou“ poznámku; mně to ale nevadí, ve svém věku už si mohu dovolit být maličko sentimentální.

Když už jsi zmínil své přátele – jací byli tvoji první kamarádi?

Můj první kamarád, Jirka Lisý, bydlel v sousedním vchodu našeho domu. Byl o dva roky mladší než já a vychovávali ho děda s babičkou; jeho rodiče totiž pracovali přes týden v Praze. Jirkova maminka byla dětská lékařka, dnes je to stará paní profesorka naší univerzity, kterou čas od času potkávám, když večer odcházím z fakulty, zatímco ona směřuje na koncert do Rudolfiny; táta, který už zemřel, „docentoval“ na některé pražské vysoké škole, nevím už kde. Právě s Jirkou jsme v předškolním věku vytvořili nerozlučnou dvojici, pořád jsme byli spolu, dopoledne i odpoledne, o víkendech, jeho dědeček, pan Vynikal,

s námi chodil do kina a jezdil na výlety, často i s mojí babičkou. Vzpomínám si, jak jsme si hrávali u Vynikalů doma, jak jsme sledovali *Bellu a Sebastiana*... Dodnes mám knížku, kterou jsem od Jirky, vlastně spíš od paní profesorky, dostal k Vánocům, jmenovala se *Žlutý člun* a byl to příběh malého kluka odkudsi ze Středomoří. Nevím, proč mi zrovna tahle knížka utkvěla v paměti, snad proto, že to je letní příběh plný tepla, slunce a moře, které mám tak rád.

A co kamarádi ze základky? Pamatuješ si na ně?

Když jsem nastoupil do školky, v posledním předškolním roce, a hlavně do první třídy základní školy, všechno se změnilo. Mými kamarády se stali noví spolužáci – Pavel Babák, Pavel Křelina, Jirka Kozák, Jirka Komárek, Martin Kocourek zvaný Čiča a další, všechno kluci z našeho sídliště, všichni ročník 1965 jako já nebo 1966, ráno společně do školy, odpoledne společně domů a hned ven, na hřiště, anebo do knihovny, každý týden jsme si alespoň jednou nesli plnou tašku knížek; četli jsme tenkrát velmi náruživě a povídali jsme si o tom, prožívali jsme ta napínavá literární dobrodružství tak říkajíc kolektivně.

Četba a láska ke knížkám mě sblížila i s jedním z mých celoživotních přátel, Tomášem Arndtem, Oswaldem, jak mu říkám. Došlo k tomu, myslím, v osmé třídě základní školy, přesně už ani nevím jak, ale literatura v tom hrála velmi důležitou roli. Byli jsme doslova posedlí Herculem Poirotem, kapitánem Hastingsem a hlavně „holmesianou“, Doyleovi hrdinové – Sherlock Holmes, doktor Watson, profesor Moriarty a jejich příběhy – nás fascinovali, stejně jako pozdně viktoriánský a eduardovský Londýn. Zoufale jsme toužili po tom, abychom se tam alespoň jednou v životě podívali, do domu v Baker Street 221B, kde naši hrdinové žili, ale to bylo pro dva kluky z Jičina v komunistickém Československu na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let minulého století vzdálené jako cesta na Měsíc; ani ve snu mě tehdy nenapadlo, že jednou budu znát britskou metropoli „jako své boty“ a že o ní se svými kolegy z univerzity napíšu kulturně-historického průvodce.

Tvoje přátelství s Oswaldem tedy neskončilo s přechodem na střední školu, ba ani s maturitou, jak to hodně často bývá...

Ne ne, přátelství, o němž mluvím, nám vydrželo po celá středoškolská a vysokoškolská studia, třebaže já jsem jezdil do Prahy a Oswald do Hradce Králové, a vlastně i potom, byť jsme měli období, kdy jsme se vídali méně. Dnes se setkáváme poměrně často a někdy přitom dojde i na vzpomínky, na už zmíněnou „holmesianu“, na to, jak fanaticky jsme v mládí sledovali sportovní výsledky, hlavně ty tenisové, a také Tour de France – oba jsme fandili Bernardu Hinaultovi –, na to, jak složité bylo sehnat v Jičíně *Československý sport*, zejména ten sobotní s přílohou *Volno*, sportovní týdeník *Stadión*, o slovenském *Štartu* nemluvě... Nakonec nám ty noviny a časopisy nechávala ve svém stánku na sídlišti „pod pultem“ dobromyslná paní Janovská, sousedka a kamarádka mojí babičky... Noviny a časopisy „z podpultu“, to dneska zní skoro jako historiky z pravěku, že?

Tak trochu. Martine, se svým tehdejším nejlepším kamarádem ses sblížil prostřednictvím knížek. Zůstaňme u nich ještě chvíli. Co jsi nejvíce četl jako kluk? „Mayovky“? Anebo „foglarovky“?

Obojí – „májovky“ i „foglarovky“. Měl jsem sice i jiné literární hrdiny, ale přiznávám, že Vinnetou a Old Shatterhand byli dlouho nejzářivějšími „hvězdami“ mých dětských let. Souviselo to také s tím, že jsem jako kluk viděl na velkém plátně filmy s Pierrem Bricem a Lexem Barkerem: *Vinnetou*, *Vinnetou – rudý gentleman*, *Poklad na Stříbrném jezeře*, *Vinnetou – poslední výstřel*... Dnes jsou ty snímky úsměvné, jistě, ale pro osmiletého či deseti-letého kluka, který měl Mayovy příběhy podrobně načtené, byly dokonalé. O mnohém vypovídá to, že kdykoli jsme v posledních letech cestovali s rodiči mé ženy, Zuzanou a Ivošem, či s našimi přáteli, Jeromem a Martinou Soukupovými, v létě do Dalmácie, kterou máme moc rádi, pokaždé jsme se zastavili na Plitvických jezerech nebo v národním parku Krka, kde je Harald Reinl v šedesátých letech natáčel.

Ještě než se dostanu k Jaroslavu Foglarovi, který mě oslovil o něco později, musím zmínit i další autory a knížky, například Emilia Salgariho – *Černého korzára* a *Týgry z Mompracemu*.

A Julese Vernea, pochopitelně – *Dvacet tisíc mil pod mořem*, *Na kometě*, *Pět neděl v balónu* a *Tajuplný ostrov*; dodnes si vzpomínám i na stejnojmenný televizní seriál s nedávno zesnulým Omarem Sharifem v roli kapitána Nema... Rád bych připomněl i první knižní edici, kterou jsem opravdu miloval, legendární „KOD“, *Knihy odvahy a dobrodružství*, dnes ji tak trochu sbírám, některé kousky jsou krásné i po výtvarné stránce, například „ransomovky“, ilustrované Kamilem Lhotákem, na prvním místě *Holubí pošta*, i ty jsem doslova hltal, stejně jako později moje sestra a moje „americká“ neteř Barbora, i když to byla jiná vydání, ta z Albatrosu, s báječnými ilustracemi Jana Černého – *Boj o ostrov*, *Vlaštovky a Amazonky*, *Nechtěli jsme na moře*, *Žamrzlá loď kapitána Flinta*... Už od malička jsem měl rád i knížky Marka Twaina, příběhy Toma Sawyera a Huckleberryho Finna, už v dobách, kdy jsem ještě ani v náznaku netušil, jak velká je to literatura...

Knížky pro děti, pro dospívající kluky, to by bylo téma na delší povídání...

Samozřejmě. Když už se o tom bavíme, musím říct, že o tomhle tématu psal hezky třeba George Orwell, česky ten text vyšel v knížce *Uvnitř velryby a jiné eseje*, a také, třebaže docela jinak, Umberto Eco, v románu, který mám z jeho knih nejraději, ač nepatří k těm nejznámějším, a který často doporučuji studentům, když probíráme meziválečný svět. Jmenuje se *Tajemný plamen královny Loany*. Hlavní hrdina, vlastně sám Eco, v něm hledá ztracenou paměť mimo jiné právě prostřednictvím svých dětských knížek a časopisů, komiksů. Krásný román, jehož atmosféra se podobá té, jakou vykouznil Federico Fellini v *Amarcordu*; i téma je vlastně podobné – Itálie, onen „mediterránní svět“, jak říkával můj starý kolega a přítel, profesor Vladimír Nálevka, třicátá léta, dětství v době fašistické diktatury a specificky dětská reflexe té doby...

K dětství českých kluků patřil spíš již zmíněný Jaroslav Foglar, už jsem se na něj ptal. Abychom to nezamluvíli...

Jistě. „Foglarovky“ – které se vzhledem k tomu, že jejich autor byl u komunistů v nemilosti, v sedmdesátých letech jen

velmi těžko sháněly – to pro mě vždycky byli jednak Rychlé šípy, další z mých dětských hrdinů, zejména komiksové příběhy ilustrované Janem Fischerem a později Markem Čermákem, jednak největší možná česká romantika pro dospívající kluky – *Tajemná Řásnovka*, *Když duben přichází*, *Chata v Jezerní kotlině*, *Hoši od Bobří řeky*, *Pod junáckou vlajkou*, *Devadesátka pokračuje* a další. Snad nikdo neuměl tak jako Jaroslav Foglar vykreslit, zachytit tajuplnou, podmanivou atmosféru večerního velkoměsta, napjaté očekávání nějakého dobrodružství... Když jedu nebo jdu po Revoluční ulici v Praze, od řeky směrem k Náměstí republiky, občas mi v hlavě naskočí: „Aha – Rozdělovací třída...“ Stejně dobře dokázal Foglar popsat i junácké výlety, výpravy do přírody, táboření pod širým nebem.

O mém vztahu k Foglarovi svědčí také to, že když jsem se svým kamarádem Honzou Hálkem, který pracuje v Masarykově ústavu Akademie věd, čundroval před třemi lety Posázavím, a když jsme po několika dnech putování českou letní krajinou dorazili do Sluneční zátoky, kde jeho tatínek, bývalý ledečský starosta, odhaloval Foglarův pomník, bylo mi docela úzko u srdce... To už většina dnešních dětí nezná a je to, myslím, škoda...

Tomu naprosto rozumím. „Foglarovky“ byly ve své době neuvěřitelně populární. Proto také ovlivnily povahu a charakter mnoha kluků i holek. Jak to bylo v tvém případě?

V době, kdy jsem je četl, na mě měly veliký vliv. Vzpomínám si, jak jsme s kamarády toužili po tom mít svůj klub a hlavně klubovnu, podnikat výlety a výpravy do přírody, chtěli jsme žít „modrým životem“, plnit či lovit bobříky, chovat se slušně, pomáhat slabším, nemluvit sprostě... Určitě to znáš sám.

To víš, že jo. Právě proto jsem se na to ptal. Jako kluk jsem to prožíval podobně; dodnes si vzpomínám také na to, jak mě vždycky úplně nadchl objev nějakého skautského románu u dědy, v jihlavské knihovničce.

U mě to bylo podobné. Miloval jsem knížky, které jsem zdědil po tátovi a které jsem četl na naší chalupě v Hubálově – ze všeho nejvíc typicky prázdninový příběh *Srub nad řekou* Fran-

tiška Šuberta nebo dobrodružný román *Pod Chlumem*, jehož autora jsem už zapomněl –, knížku *S devatenáctkou do Bernu* Lubomíra Mana, kterou jsem dostal, nevím už kdy, k Vánocům, a samozřejmě příběhy malého Mikuláše, jeho „patálie“, či knížky Vojtěcha Steklače – celou „pekelnou třídu“, Bořík, Mirek, Čenda, Aleš a dokonce i protivný šplhoun Bohoušek byli moji kamarádi, stejně jako Žlutý Robert, inspektor Brouk a soukromý detektiv Maryska, všechny ty knížky skvěle ilustrované Vladimírem Renčínem a později Adolfem Bornem.

Které předměty tě bavily na základní škole? Vlastivěda, dějepis a asi i čeština, ne? A jací byli tvoji učitelé?

Máš pravdu, vlastivěda byla prima, ve třetí, čtvrté a páté třídě, dějepis od šesté, ale i zeměpis, ty hodiny mi vždycky voněly exotikou a dálkami. Vzpomněl jsem si na ně, stejně jako na cestopisy Jiřího Hanzelky a Miroslava Zikmunda, které jsem jako kluk rovněž četl, když jsme s Jeromem Soukupem před lety poprvé přistáli na letišti v kolumbijské Bogotě... Ale zpátky ke škole. Chodil jsem tenkrát na devítiletku v Husově ulici, na „hlavní třídě“, pouhých deset minut od domova, do solidní, na jičínské poměry skoro až majestátní stavby, kde studoval, jak se ředitelé a učitelé školy stále tak trochu chlubí, přijde-li na to řeč, třeba známý spisovatel Karel Václav Rais.

Pokud jde o kantory na prvním stupni základní školy, nejraději vzpomínám na pana učitele Kutka. Zčásti jistě proto, že to byl první muž, který nás, bohužel jenom rok, učil, což nám po několika více či méně hysterických učitelkách přišlo jako příjemná změna, ale hlavně proto, že to s námi tak říkajíc uměl, na rozdíl od svých kolegyně, jež nás v podstatě soustavně terorizovaly – z jejich věčného křiku jsem měl v první a druhé třídě čas od času těžké sny a mnozí moji spolužáci, jak jsme se po letech shodli, rovněž... Ještě k panu učiteli Kutkovi – myslím, že jsem se právě tehdy poprvé potkal s přirozenou kantorskou autoritou; Pavel Kutek na nás nemusel křičet ani nás nemusel řezat, stačilo, aby se významně podíval, a byl klid. Všichni jsme ho měli rádi, a když po roce ze školy odcházel, bylo nám po něm smutno; na „školu v přírodě“ na Svinčici, v Českém ráji, v Prachovských skalách, kde jsme s ním ve čtvrté

třídě necelý týden pobývali, si i dnes vzpomenu častěji, než bych tenkrát řekl.

Co druhý stupeň základky?

To bylo jednoduché. Nejraději jsem měl paní učitelku Machovou, která nás učila dějepis a která uměla skvěle vyprávět o starých časech, a paní učitelku Volfovou, výbornou češtinářku. Obě dvě byly přísné, ale jejich hodiny byly zajímavé a určitě přispěly k tomu, že jsem později studoval historii a bohemistiku. Právě tehdy jsem zřejmě pocítil počátky touhy věnovat se těmto předmětům, těmto disciplínám hlouběji.

Jak ti šly „slohovky“? Psal jsi je rád?

Moc rád, k úžasu většiny spolužáků jsem se na ně vysloveně těšil. Takové zvláštní vzrušení, příjemné napětí to tenkrát bylo. Jaké nám paní učitelka zadá téma? O čem budeme psát? Co všechno vymyslím, co všechno mě v tu chvíli napadne, říkal jsem si. Takže slohovky jsem měl, na rozdíl od jiných písemek, hlavně matematických „čtvrtletek“, což pro mě byly naopak chvilky čiročiré hrůzy a následně, většinou, větších či menších průšvihů doma, rád... Psaní mi navíc šlo, koneckonců, něco z toho spisování, které je dnes nedílnou součástí mojí profese, jsem musel mít už tenkrát v sobě.

Kterí učitelé tě ovlivnili na střední škole? A jaká byla tvoje středoškolská studia?

Profesoři a profesorky na gymnáziu... Můj vztah ke škole i k nim určovalo několik věcí. V první řadě fakt, že „ústav“, jak se gymnáziu v Jičíně dodnes říká, vznikl už v první polovině dvacátých let sedmáctého století, v roce 1624, ve Valdštejnově éře, jež byla pro rozvoj města naprosto zásadní. Jako studenti jsme tu historii přirozeně vnímali, i když spíš podprahově, ne že bychom o ní denně přemýšleli. Ono důstojné stáří ale bylo ve zdech budovy, byť pocházela „pouze“ z devatenáctého století, znát; mimochodem, když jsem na podzim roku 1980 nastoupil do prvního ročníku, topilo se ve třídách v zimních měsících ještě v klasických kamnech a pan školník Ábel chodil pravidelně přikládat... Takže – onu velkou tradici jsme cítili

v učebnách, v kabinetech, na chodbách, v krásné zahradě školy, lehce zpustlé, než ji manželé Banýrovi dali do pořádku, a cítili ji samozřejmě i učitelé. Malé okresní město jako Jičín bylo na své gymnázium hrdé, a proto pro nás byl velký úspěch, když jsme uspěli u přijímaček.

Na mnohé z tehdejších kantorů si dobře vzpomínám, jak už to u gymnaziálních profesorů bývá. Dneska je, logicky, vidím jinýma očima než v čase svých studií, což je dané mimo jiné tím, že v řadě případů znám jejich životní osudy. Také už vím, že jejich odbornost a rozhled po světě byly dané místem, kde žili, a dobou, v níž žili, ale tehdy to pro mě byly vesměs autority, které na mě měly určitý vliv. Například profesor Hrubý, latiník, franštinář a ruštinář ze staré školy, velkorysý, starosvětový gentleman, připomínající svým chováním postavy z filmů pro pamětníky, který učil už mého tátu, anebo profesor Bureš, matematik a fyzik, jenž sice vyučoval předměty, které mě téměř vůbec nezajímaly, či, popravdě řečeno, k nimž jsem měl spíše odpor, ale on sám byl výborný učitel s velikým charismatem; skoro pokaždé, když jdu kolem knihkupectví U Pašků, si vzpomenu, jak jsme se zde čtvrtek co čtvrtek ráno potkávali ve frontě na knižní novinky, často na angloamerické detektivky... A mohl bych jmenovat i další – již zmíněné manželé Banýrovy, tělocvikáře a biology, kteří měli vysoké nároky a udržovali ve třídě železnou kázeň, profesorku Horčíčkovou, češtinářku a dějepisářku, absolventku pražské Filozofické fakulty, profesorku Nachtmannovou, báječnou angličtinářku, profesora Cardu, chemikáře, který později školu vedl jako ředitel, a – v neposlední řadě – našeho třídního profesora Jiřího Kazdu, jenž nás měl na zeměpis a na tělocvik.

Jak jsi trávil letní prázdniny? Jsi velký sportovní fanoušek, čtali jste s klukama?

Prázdniny, léto a teplo... Když se dnes ohlížím zpátky, mám pocit, že v časech mého dětství a dospívání bylo pořád jen krásně, na žádné dlouhé deště ani na chladné dny si nepamatuji. Léto, i když jsme s rodiči hodně cestovali – vzpomínám si na naše dovolené v moravských horách, Jeseníkách a Beskydech, se starou, tehdy vlastně novou škodovkou, se stanem, na místa,

kam dnes jezdíme, i když už ne pod stan, s Jeromem a Martinou Soukupovými, a také na cesty na Slovensko, do Roháčů, na Malou a Velkou Fatru a do Nízkých a Vysokých Tater –, to byly hlavně prázdniny v již zmíněném Hubálově. Jednoduché stavení s nevelkou zahradou, dvě místnosti, koupelna a předsíň, pro vodu se chodilo na dvůr k pumpě, za domem suchý záchod, a především dědův včelín... Ještě dnes, po tolika letech, tu brzy po ránu, pokud zde přespím, cítím vůni včelích pláství a medu, a také dědovu „kuřačku“ i jeho vodu po holení... Dneska je včelín „letním sídlem“ mého táty, má tu své knížky, svá alba plná fotografií i svoje poznámky, právě tady tráví „na stará kolena“ každé léto, i pro něj je jistě včelín plný vzpomínek.

Moje léto v Hubálově, to byli ale hlavně kamarádi, na které se ptáš. Byli trochu jiní než moji přátelé z Jičína i než já, „hoch z města“, „syn paní učitelky“, držení v řadě ohledů zkrátka, aby se choval slušně, aby moc nevyváděl. Prostě venkovští kluci se vším, co k tomu patří – Roman Coufal, Vašek Jánský, Miloš a Petr Kosejkovi, ale také kluci, kteří sem jezdili stejně jako já na prázdniny – Petr Opl, Roman Valenta či Ota Tlaskal, jenž přijížděl do Hubálova za babičkou až z Brna, trochu sígři, ale přesto bezvadní kámoši na léto. Je dost děsivý pocit, že tři z nich, oba Romanové a Petr, jsou už několik let mrtví... Hráli jsme spolu fotbal, přesně jak říkáš, skoro pořád jsme hráli fotbal, chodili na ryby do Písáku, ukrytého mezi poli, koupat se pod most do nedaleké říčky, nebo jsme jezdili na kole na koupaliště do sousední Kacákovy Lhoty, právě s nimi jsem si dal svoji první cigaretu... Čas od času jsme vyráželi vlakem do kina do Jičína a pak jsme se pěšky vraceli domů; občas jsme jezdili i do vzdálenějších Hořic v Podkrkonoší, kde byla „sedmdesátka“, velké širokouhlé plátno, pro nás kluky veliký zážitek...

A co skutečný, „velký“ fotbal? Sledovali jste už tehdy třeba mistrovství světa?

Samozřejmě, právě na naší chalupě v Hubálově jsem viděl v televizi několik zápasů mistrovství světa ve fotbale v roce 1974, což je první velká sportovní událost, kterou si jakžtakž pamatuji, kromě nepatrných zlomků z olympiády v Mnichově a z hokejového šampionátu v Praze ve dvaasedmdesátém...

V sedmdesátém osmém roce jsem zde, už mnohem zřetelněji, vnímal fotbalový šampionát v Argentině; stále před sebou vidím Kempesovy dlouhé vlasy a nešťastného Nizozemce Rensenbrinka, který trefil v poslední minutě základní hrací doby finále tyč domácí branky... V Hubálově jsem sledoval i moskevskou olympiádu v roce 1980, několik finálových klání ve Wimbledonu, hlavně fantastický zápas mezi Björnem Borgem a Johnem McEnroem z roku 1980, rekordně dlouhý tiebreak ve čtvrtém setu, McEnroeovy odvrácené mečboly a také jak Borg na konci poklekl na centrálním dvorci popáté za sebou na kolena a zvedl ruce k nebi, první červencovou neděli to bylo, jako ostatně každoročně...

V té nevelké místnosti naší hubálovské chalupy, v níž maminka v létě dodnes vaří na velkých kachlových kamnech, v místnosti, která zároveň sloužila a stále slouží i jako obývací pokoj, jsem prožil velkou část svých letních prázdnin.

A jak to bylo s děvčaty? Prožil jsi už tehdy nějaké románky?

Ponechám-li stranou úplně dětské „lásky“, byly ty první skutečné spojené s léty na gymnáziu, kde šlo vesměs o spolužačky z nižších ročníků, a právě s prázdninami, které jsem trávil jednak v Hubálově, jednak jako praktikant a později jako vedoucí na táboře v Podhradí nad Dyjí. To byly moje nejhezčí studentské prázdniny vůbec. Horké léto na jižní Moravě, na veliké řece, pod romantickou zříceninou hradu Frejštejn, právě tam jsem prožíval svoji velkou, byť ještě ne zcela dospělou lásku. Jak se ona dívka jmenovala, není důležité, i když si to samozřejmě pamatuji, naposledy jsme se ostatně potkali před několika lety v Praze. Byla o pár let starší než já, studovala na univerzitě v Olomouci, hrála senzačně na kytaru, zpívala mi Krylovy písničky, skoro o všem věděla víc než já, několikrát jsme spolu prožili velkou část léta, na to se nedá zapomenout.

Pojďme teď k tvému oboru, k historii. Vzpomeneš si ještě dnes, jakou první opravdovou dějepisnou knihu jsi četl?

Nejsem si úplně jistý, ale mohlo by to být *Objevení Tróje* Vojtěcha Zamarovského, známý příběh amatérského archeologa Heinricha Schliemanna. To byl jeden z mých prvních „dotyků“

s historií, k němuž docela jistě došlo ještě v době, kdy jsem chodil na základní školu. Potom, na gymnáziu, už to nabralo rychlý spád: Spěvákův *Král diplomat*, Janáčkovy knihy *Valdštejn a jeho doba* a *Valdštejnova smrt* či Petráňova *Staroměstská exekuce*...

Čím tě ty knihy zaujaly?

Zejména svými příběhy. Nezapomeň, že jsem vyrůstal v kraji, který je historií doslova prostoupený. Na každém výletě s rodiči do okolí jsme míjeli nejrůznější pomníky a památníky, například na prusko-rakouskou válku z roku 1866, na dušičky jsme chodívali na hřbitov zapálit svíčku k symbolickému hrobu padlých vojáků z první světové války... Táta mi o dějinách často vyprávěl, zejména o těch regionálních, jičínských a východočeských, které velice dobře znal, byť nebyl vystudovaný historik, i to hrálo svoji roli. O „šestašedesáté“ válce jsem jako gymnazista dokonce napsal svoji první rádoby odbornou práci.

Zajímal ses ještě o něco jiného, nebo už jednoznačně převládala historie?

Historie v té době nebyla mým jediným zájmem. Na střední škole jsem hodně četl, tehdy už především krásnou literaturu, francouzskou a ruskou klasiku, právě tehdy jsem si zamiloval Stendhala, Maupassanta či Turgeněva, ale i některé moderní autory, hlavně Američany, například Hemingwaye a Scotta Fitzgeralda a také americkou „drsnou školu“ – Hammetta a Chandlera, po nichž sáhnu čas od času i dnes, zejména z Chandlerových *Phil Marlowe Stories* umím pořád některé pasáže zpaměti... *Hluboký spánek*, *Sbohem bud', láska má*, *Vysoké okno*, *Dáma v jezere* anebo *Loučení s Lennoxem*, o dalších nemluvě – to je láska na celý život.

Nejvíc mě ovšem fascinoval film, což mi ostatně vydrželo dodnes, jenom už na to nemám, podobně jako na fotografování, skoro vůbec čas. Tehdy, v první polovině osmdesátých let, jsem mu ale úplně propadl, poté co jsem na chalupě v Hubálově objevil staré časopisy – *Film a dobu*, *Filmové a televizní noviny*, *Kino*, kompletní ročníky z šedesátých let, zlatého desetiletí českého i světového filmu. Hltal jsem ta čísla celé dny a noci a díky nim se přede mnou otevíral úchvatný svět. Michelangelo Antonioni,

Federico Fellini, Luchino Visconti, Ingmar Bergman, François Truffaut, Jean-Luc Godard a další, nejenom režiséři, ale i scénáristé a herci se rychle stali mými idoly, aniž bych většinu jejich filmů viděl. Znal jsem literární scénáře, otiskované ve *Filmu a době*, recenze na slavné snímky, polemiky, rozhovory s režiséry i filmovými hvězdami. Když jsem na podzim 1984 přišel do Prahy a mohl všechno, o čem jsem četl, vidět ve Filmovém klubu v Klimentské ulici, bylo to, jako bych potkal staré známé. Ta díla, jejich poselství a tváře herců ke mně mluvily známým hlasem a já jsem četl v titulcích dialogy, repliky, které jsem dobře znal. Viděl jsem tehdy často dvě, někdy i tři představení denně, v řadě případů na úkor studia, ale to je už příběh mých „pražských let“ ...

Vraťme se ještě k historii. Jestli se nepletu, v Jičíně žil známý historik Robert Kvaček. Ználi jste se? Vedl tě k zájmu o dějiny také on?

Já jsem se o dějepis a o literaturu sice zajímal dlouho předtím, než jsem Roberta Kvačka poznal; setkání s ním, s první skutečnou osobností oboru, v době, kdy jsem chodil do třetího ročníku na gymnáziu, v roce 1983, bylo ale bez přehánění osudové. Tehdejší docent Katedry československých dějin na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze na mě měl, jako na mnoho dalších studentů, obrovský vliv. Právě jeho pochvaly na pravidelných konzultacích, k nimž jsem za ním docházel do Konecchlumské ulice, mě hnaly kupředu; když jsem naopak něco z toho, nač se mě ptal, nevěděl, cítil jsem se zahanbeně a snažil jsem se, aby se to už neopakovalo.

Setkával ses v Jičíně ještě s nějakou zajímavou osobností?

Vzpomínám si také na emeritního profesora jičínského gymnázia Jakuba Svobodu, starého pána, jenž bydlel ve Fügnerovce, kousek od bývalého bytu mých prarodičů z maminciny strany, který podobně jako profesor Hrubý učil již mého otce a který se mě od třetího ročníku snažil vzdělávat v němčině. O to ale tehdy, popravdě řečeno, příliš nešlo, němčina byla pouze jakousi záminkou k našim schůzkám. Jednalo se spíše o diskuse o literatuře, o historii, podobné rozmlouvám, jaké jsem v té době vedl s docentem Kvačkem, jen trochu volnější, méně náročné

na přípravu a méně směřující k určitému cíli; ale přesto byly inspirativní a pro mě důležité.

Doporučil ti pražskou „fildu“ přímo Robert Kvaček? A zvažoval jsi i jinou školu, třeba Pedagogickou fakultu v Hradci Králové?

Robert Kvaček měl při mém výběru vysoké školy velké slovo. Ale snadné to nebylo. Na rozdíl od dnešní doby, kdy se uchazeči mohou hlásit na libovolný počet univerzit, jsme si v první polovině osmdesátých let mohli podat pouze jedinou přihlášku. Otázkou proto bylo, zda zvolit školu, o níž usiloval velký počet středoškoláků a kam se dostat bylo obtížné, například na pražskou Filozofickou fakultu, anebo hrát tak říkajíc „na jistotu“ a zvolit třeba Pedagogickou fakultu v Hradci, kterou jsi zmínil. Já jsem se nakonec rozhodl pro Prahu, mimo jiné proto, že mě docent Kvaček na přijímací zkoušky systematicky připravoval, nutil mě číst, pracovat, i s odstupem let bych řekl, že dosti tvrdě. Přijetí na „fildu“ byl proto můj i jeho úspěch.

Dodnes si vzpomínám na úlevu, kterou jsem pocítil poté, co mi přišel doporučený dopis oznamující přijetí na fakultu. Ta radost! A dlouhé, ničím nezkažené léto přede mnou! A odložený nástup na vojnu, strašidlo nejen mé generace! Mnozí spolužáci se hlásili na vysokou školu jenom proto, aby se vyhnuli dvěma rokům buzerace na vojně, byť neměli opravdový zájem studovat a raději by nastoupili do práce. To ale nebyl můj případ; já jsem toužil po univerzitě z celého srdce a na začátku podzimu roku 1984 se mi ten sen splnil.

Druhá kapitola

Vysokoškolská studia v Praze a rok 1989

„Čemukoli se učíš, učíš se pro sebe...“

PETRONIUS

Martine, v září 1984 jsi nastoupil na pražskou Filozofickou fakultu. Jaké pocity jsi tehdy měl?

Velice smíšené. Dříve než se k tomu dostanu, ale musím říct, že jsem na fakultu poprvé přišel už v únoru 1984, kdy mi docent Kvaček domluvil konzultaci na tehdejší Katedře českého jazyka u svého přítele, docenta Jaroslava Poráka. Pamatuji si přesně, jakou jsem měl trému, a také to, že se páni docenti bavili o olympijských hrách v Sarajevu, o holčičí štafetě v běhu na lyžích, která tam získala stříbrné medaile – dodnes vím, že to byly Květa Jeriová, Blanka Paulů, Gábina Svobodová a Dáša Švubová... Docent Porák to nepřeháněl, zlehka mě prozkoušel, zdálo se mi, že je docela spokojený, doporučil mi pár dalších knížek ke studiu a propustil mě. Samozřejmě jsem se na fakultě chvíli zdržel, procházel jsem se po chodbách, pročítal nástěnky, zjišťoval, jaké přednášky a semináře se kde konají, co všechno profesori, docenti a asistenti vzkazují studentům...

Teprve potom, v červnu, přišly přijímačky. Dnes už vím jenom to, že jsem je dělal před komisí, jejímž členem byl budoucí profesor Otto Urban, v dnešní místnosti 201, tehdy to bylo, myslím, číslo 131. Jak to dopadlo, už jsem říkal. Ještě předtím, než jsem na fakultu na konci září nastoupil, jsem ale musel absolvovat povinnou chmelovou brigádu, tomu se tehdy nešlo vyhnout.

Chmelové brigády byly „za socialismu“ pověstné. Jak vzpomínáš na tu svoji?

Bylo to koncem srpna 1984, kdy jsem s partou neznámých kluků a holek, stejně starých jako já i o něco starších, z mého pohledu zkušených druháků a třetáků, odjel do středočeských Chráštan, kde jsme pod dohledem několika asistentů tři týdny otročili na „chmelových plantážích“ – vzpomínám si, že bylo tenkrát velmi chladno, ubytování a hygienická zařízení byly naprosto příšerné, o jídle nemluvě... Na druhou stranu jsem ale poznal některé budoucí spolužáky, dozvěděl se leccos o fakultě, takže to nebyl úplně ztracený čas. A také jsem v nedalekém rakovnickém kině viděl poprvé na velkém plátně Vlášilovu *Marketu Lazarovou*, která mě naprosto ohromila; cestu zpátky do Chráštan, pěšky, v noci a v hustém dešti, jsem tenkrát absolvoval jako v transu.

A pak už přišel, konečně, nástup na fakultu...

Ano, někdy na přelomu září a října 1984. Na oboru historie – bohemistika, jak se říká dnes, tehdy to bylo učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů: čeština a dějepis, nás bylo, vzpomínám-li si dobře, patnáct, ze všech koutů Čech. S některými spolužáky se dodnes občas vídám – Jirka Peňás novinář v *Lidovkách*, Marek Pečenka je jedním ze spolumajitelů nakladatelství Dokořán, o Radku Machkovi vím, že pracuje jako sportovní žurnalista na Královéhradecku, ale většinu jsem od státnic neviděl; o svém nejlepším příteli ze studií Pavlu Karnetovi budu mluvit podrobněji za chvíli.

Studium samotné bylo v řadě ohledů jiné než dnes. Žádný xerox, žádný internet, žádné webové stránky, žádný JSTOR či Amazon, ale klasická skripta, knížky a atlasy, některé velmi těžko dostupné, protože byly v knihovnách ve dvou, maximálně ve třech exemplářích, nekonečné vysedávání ve Slovanském semináři či v Historickém kabinetu na fakultě, v Národní nebo Městské knihovně, vzpomínám si na sešity plné ručně psaných poznámek, na pevně daný rozvrh, na minimální možnost zvolit si svobodně nějaký kurz, zejména v prvních ročnících, na to, že neexistovala žádná studentská hodnocení, žádné evaluace... Tím ale nechci říct, že studium bylo nějak zvlášť komplikované.

vané, nebo snad dokonce nepříjemné, vůbec ne, spíše naopak. Z každé dobré přednášky a z každého dobrého semináře jsme měli radost, stejně jako z každé vzácné knihy, již se nám podařilo sehnat, zejména z těch, jež byly tak říkajíc na indexu, většinu z nich jsme měli půjčenou jen na několik dní, často jen přes noc, to byly opravdové vzácnosti.

Studoval jsi ve druhé polovině osmdesátých let. Jaká panovala na škole atmosféra?

Druhá polovina osmdesátých let byla zvláštní doba. Komunistický režim měl před sebou svá poslední léta, což jsme ovšem nevěděli ani my, studenti, ani soudruzi, kteří stáli v čele státu. Così ale bylo přece jen cítit ve vzduchu. V Sovětském svazu se dostal k moci Michail Gorbačov, jenž v rámci politiky *perestrojky* a *glasnosti* vypustil na svět „démony“, které se posléze jemu ani jeho soupeřníkům v celé střední a jihovýchodní Evropě již nepodařilo dostat pod kontrolu. Československá vládnoucí garnitura, Husák, Bilak, Fojtík, Štěpán a spol., všichni ti tragikomičtí poskokové Moskvy, si uchovávala své odpudivé represivní rysy ze sedmdesátých let, o čemž vypovídal například průběh tak zvaného Palachova týdne na počátku roku 1989, současně ale bylo zjevné, že jí začíná docházet dech, což se projevovalo i na naší Alma Mater.

Pražská Filozofická fakulta tehdy prožívala rozporuplné časy. Zatímco na některých pracovištích, například na Katedře československé literatury, stále ještě vládli rigidní neostalinisté v čele s Vítězslavem Ržounkem a jeho nohsledy, jinde byla situace méně jednoznačná a pro studenty podstatně zajímavější. K těm druhým patřily Katedra československých dějin i Katedra obecných dějin a pravěku. Ani tady nebyla nouze o neochvějně stranické kádry, kteří v normalizačních časech udělali velké kariéry a pečlivě o ně dbali, v některých případech i za cenu neodpuštělného morálního selhání, tj. za cenu spolupráce se Státní bezpečností. Zároveň zde ale působili učitelé, kteří nás díky svým dílčím – ve srovnání s těmi, o nichž byla řeč před chvílíčkou, vlastně nepodstatným, byť pro ně samotné bolestivým – úlitbám komunistickým bossům mohli vyučovat, učitelé, u nichž jsme nikdy ani na chvíli nezapochoybovali o tom,

že jejich místo je tak říkajíc na „druhé straně“. Na Katedře československých dějin mezi ně patřili například docent Robert Kvaček nebo vedoucí naší studijní skupiny, docent Josef Petráň, na Katedře obecných dějin zejména odborní asistenti Vladimír Nálevka a Aleš Skřivan. A právě tito lidé rozhodli o mém dalším odborném směřování a vlastně i o mém dalším životě.

Jak k tomu došlo?

Všechno podstatné se událo na podzim roku 1986, kdy jsem se na přednáškách a cvičeníh ve třetím ročníku poprvé setkal s Alešem Skřivanem. Právě on mi začal otevírat cestu ke studiu obecných a světových dějin, právě jeho znalosti historie a moderního umění mě nadchly natolik, že jsem se jimi rozhodl zabývat. Nebyly to ale zdaleka pouze dějiny a umění, které mě s Alešem od prvních chvil spojovaly. Měli jsme i jiné společné zájmy, koníčky, posedlosti a vášně, o nichž jsme spolu k malé radosti dalších studentů, čekajících netrpělivě na chodbě, dokázali během jeho konzultačních hodin hodně dlouho mluvit, ať už se jednalo o film, krásnou literaturu či sport, a také, proč to nepřiznat, o něžné pohlaví...

O tvém zaměření na obecné novověké a nejnovější dějiny tedy rozhodl Aleš Skřivan...

Jednoznačně. Otázkou bylo pouze to, jakému konkrétnímu období, jakému tématu z moderních obecných a světových dějin se budu věnovat. Nakonec to byl přelom devatenáctého a dvacátého století, problematika německých kolonií ve východní Africe. Vedoucím práce byl Aleš Skřivan a byla to vynikající škola. Během dvou let mi v praxi ukázal všechno, co jsem znal z teorie, tj. jak se pracuje s prameny a s odbornou literaturou, jak je analyzovat, interpretovat a v neposlední řadě, což pokládám za ze všeho nejdůležitější, jak psát. Stejně jako to dnes dělám já se svými studenty, se mnou tehdy Aleš týden co týden procházel moje texty, kapitoly mé diplomky, větu po větě, odstavec po odstavci, stránku za stránkou, a trpělivě mi ukazoval chyby a nepřesnosti, nikdo mě na fakultě nenaučil víc.

Jak vzpomínáš – po mnoha letech a se vším povědomím o oné době – na učitele, kteří si s komunistickým režimem zadali více, než bylo nutné? Jaký byl třeba Miroslav Hroch, významný historik dějin národních obrození, evropská kapacita a zároveň agent Státní bezpečnosti?

Já jsem Miroslava Hrocha znal pouze z přednášek k obecným dějinám, myslím, že se jednalo o raný novověk, a musím říct, že to byly celkem slušné hodiny, ale zároveň nic mimořádného. Na fakultě byla tehdy pověstná hlavně arogance, s níž dával docent a poté, ještě před listopadem 1989, profesor Hroch studentům najevo svoji intelektuální převahu. Jenom na okraj dodávám, že když jsme se po více než čtvrtstoletí potkali na krátký čas jako externí učitelé na jedné pražské soukromé univerzitě, zjistil jsem, že tamní studenti mají stejnou zkušenost.

Pokud jde o Hrochovu spolupráci s StB, ta přirozeně říká o jeho charakteru, alespoň pro mě, jakkoli dobře vím, že věci nejsou nikdy černobílé, leccos podstatného, stejně jako způsob, jak se touto skutečností „vypořádal“ po roce 1989.

Když už se o tom bavíme: jde podle tebe, úplně v obecné rovině, teď nemám na mysli nikoho konkrétního, vůbec oddělovat odbornost a lidskou povahu, charakter člověka? Jaký na to máš názor?

V zásadě oddělovat odbornost, profesionální zdatnost, od lidské povahy, od charakteru člověka, jistě lze, je to ale dost složité. Agent komunistické Státní bezpečnosti mohl být vynikajícím odborníkem, klidně i evropskou kapacitou; „fízlovat“ svoje kolegy, psát o nich zprávy a hlášení, ať už doma či v zahraničí – na tom nesejde –, je ale neodpustitelný morální lapsus. Představa, že takový člověk ovlivňuje mladé lidi, studenty, ve věku, kdy hledají své vzory a kdy jsou připraveni vnímat všechno, co jim mohou jejich učitelé předat, je pro mě naprosto nepřijatelná. I když bych dnes, kdy je to tak snadné, nerad jakkoli moralizoval, tím spíš, že vím, jak složité a nepředvídatelné okolnosti mohly a mohou ovlivňovat lidské osudy, a i když mám mimořádné pochopení pro nejrůznější lidské prohřešky, selhání a slabosti, vzpomínám si, jak těžko jsem se